

دیدگاه سیدعلی خان مدنی و ملاصدرا در تبیین صفات خبریه الهی به اعتبار غایات

نرگس طاهری^(۱)

حسن نقی زاده^(۲)

مرتضی ایروانی نجفی^(۳)

چکیده

کلیدواژگان: اخذ به اعتبار غایات، صفات خبریه، ریاض السالکین، سیدعلی خان مدنی، ملاصدرا.

برغم اقامت طولانی سیدعلی خان صدرالدین مدنی شیرازی (۱۱۲۰-۱۰۵۲) در هند و دوری وی از شیراز و اصفهان، مبانی کلامی او در تبیین صفات خبریه خداوند در ریاض السالکین، آشکارا نشان از تأثیرپذیری او از ملاصدرا دارد. اما با وجود پذیرش مبانی حکمت متعالیه، در تفسیر یا تأویل صفات الهی، روش وی با اصول فلسفه صدرایی کاملاً مطابقت ندارد. او در تبیین اتصاف خداوند به صفات انسانگونه، بمنظور تنزه خداوند از ویژگیهای بشری، روش «اخذ به اعتبار غایات» را برگزیده است، زیرا مبادی و مقدمات صفاتی چون رحمت و غضب که حاکی از هیجان و رقت و تأثر درونی هستند، درباره خداوند صادق نیست و این دسته از صفات، تنها به اعتبار غایت و نتیجه بر خداوند اطلاق میشوند. اگرچه وی از اثبات صفات برای خدا بدون تشبیه سخن میگوید ولی این راهکار بتصریح ملاصدرا و بلحاظ مبنایی، با اصول حکمت متعالیه بویژه تشکیک وجود و تفاوت مرتبه وجودی صفات خدا با بشر، سازگاری ندارد.

مقدمه

سرآمدان اندیشه در عرصه‌های حدیث و فلسفه و عرفان، با نقل، شرح و نقد خود، به بحث و نظریه‌پردازی درباره اسماء و صفات خداوند از منظر وجودشناسی یا معناشناسی توجهی ویژه داشته‌اند. بازخوانی این آراء، تبیین و تصحیح و تنقیح آنها، بستری مناسب پیش‌روی پژوهشگران مینهد و راه تأمل در این عرصه را بازتر میکند. در نحوه اتصاف خداوند به صفاتی همچون رحمت و غضب و ید و عین و سمع و... که در جسمانیت و تشبیه ظهور دارند، میان صاحب‌نظران اختلاف نظر است. در اینباره دو دیدگاه کلی وجود دارد: تبیین‌ناپذیری (سکوت و توقف) و تبیین‌پذیری صفات خدا و نظریه‌های تشبیه و تجسیم، اثبات بلا تأویل، اثبات بلا کیف، تشبیه و تنزیه، و اثبات با تأویل، برجسته‌ترین فروع آن هستند (رشاد، ۱۳۸۰: ۲/۹۵-۹۳). گروهی همچون حشویه

* تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۲۸ تاریخ تأیید: ۹۹/۴/۲۴ نوع مقاله: پژوهشی

(۱). دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه فردوسی مشهد؛ ntaheri2002@yahoo.com

(۲). استاد گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول)؛ naghizadeh@um.ac.ir

(۳). استاد گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه فردوسی مشهد؛ iravany@um.ac.ir